

GRONINGEN, EEN PRONKJUWHEEL MET WELSTAND

De welstandsnota Groningen 2017

Inhoudsopgave

DEEL 1. UITLEG: DE WELSTANDSNOTA GRONINGEN	pag. 00
DEEL 2. BASIS: DE ALGEMENE GRONINGER CRITERIA	pag. 00
DEEL 3. VERDIEPING: DE LEGENDA VAN DE STAD	pag. 00
3.1 GEBIEDSGERICHTE CRITERIA	pag. 00
1. Historische binnenstad	pag. 00
2. Historische fragmenten	pag. 00
3. Organisch ontwikkelde uitbreidingen van de tweede helft van de negentiende eeuw	pag. 00
4. Vroege planmatige uitbreidingen van de eerste helft van de twintigste eeuw	pag. 00
5. Stempel- en strokenbouw van de jaren vijftig tot zeventig van de twintigste eeuw	pag. 00
6. Planmatige woonwijken van het laatste kwart van de twintigste eeuw	pag. 00
7. Recente uitbreidingen van en grootschalige transformaties in de stad	pag. 00
8. Bedrijventerreinen en kantoorlocaties	pag. 00
9. Groen	pag. 00
3.2 BESCHERMDE STADSGEZICHTEN	pag. 00
1. Binnenstad	pag. 00
2. Verlengde Hereweg	pag. 00
3. Schildersbuurt	pag. 00
4. Zuiderpark	pag. 00

Inhoudsopgave

5. Oosterpoort-Oost	pag. 00
6. Bloemenbuurt	pag. 00
7. Petrus Campersingel - S.S. Rosensteinlaan	pag. 00
8. Korrewegwijk	pag. 00

3.3 BEELDKWALITEITSPANNEN

pag. 00

1. Westpoort	
2. Poelestraat achterzijde	pag. 00
3. Peizerhoeve	pag. 00
4. Bedrijventerrein Roodehaan	pag. 00
5. Europapark	pag. 00
6. Grote Markt Oostzijde herziening	pag. 00
7. Meerstad	pag. 00

DEEL 4. VERSNELLING: SNELTOETS-CRITERIA

pag. 00

1. Dakkapellen	pag. 00
2. Dakopbouwen en afscheidingen rond dakterrassen	pag. 00
3. Dakramen en andere daglicht-voorzieningen in een dak	pag. 00
4. Zonnepanelen en -collectoren	pag. 00
5. Technische installaties	pag. 00
6. Kozijn- en gevelwijzigingen	pag. 00
7. Zonweringen	pag. 00
8. Rolhekken, luiken en rolluiken	pag. 00
9. Erf- en perceelafscheidings	pag. 00
10. Reclame (naar reclamenota)	pag. 00

DEEL 5. REM: DE EXCESSEN-REGELING

pag. 00

DEEL 1. UITLEG:

DE WELSTANDS- NOTA GRONINGEN

Wie in Nederland wil bouwen of verbouwen, moet voldoen aan landelijke bouwregelgeving. Of het nu om een huis of bedrijf, een dakkapel of kozijn gaat: om de kwaliteit van bebouwing te garanderen heeft de rijksoverheid regels in de Woningwet (2015) vastgelegd. Zo moeten bouwwerken passen in hun omgeving en mogen ze bijvoorbeeld geen gevaar opleveren voor de veiligheid en gezondheid van gebruikers. Voor het bouwen, verbouwen, slopen en gebruiken van gebouwen is daarom een *omgevingsvergunning* nodig. Kleine, ondergeschikte bouwwerken en ingrepen kunnen in sommige gevallen vergunningsvrij worden gebouwd.

REDELIJKE EISEN VAN WELSTAND

Aanvragen voor een omgevingsvergunning moeten volgens de Woningwet voldoen aan uiteenlopende regelgeving, zoals vastgelegd in bijvoorbeeld het bestemmingsplan (functie, plaats, afmetingen), het bouwbesluit (bouwtechniek), de bouwverordening (gemeentelijk beleid), het welstandsbeleid (uitstraling) en, in het geval van een beschermd monument, de Monumentenwet of gemeentelijke erfgoed-verordening (bescherming). Ook stelt de Woningwet dat elke gemeente de samenstelling, inrichting en werkwijze van de *welstandstoetsing* in de bouwverordening moet vaststellen. In Groningen is de stadsbouwmeester verantwoordelijk voor de welstandstoets. Deze werkwijze is gebaseerd op **artikel 6.2 lid 1 van het Besluit omgevingsrecht** waarin staat dat het college alleen een onafhankelijk welstandsadvies hoeft te vragen indien het dit noodzakelijk acht. De stadsbouwmeester is een door de gemeenteraad benoemde onafhankelijke deskundige, die het college van burgemeester en wethouders adviseert of aanvragen voldoen aan redelijke eisen van welstand.

VIER GRADATIES CRITERIA

Om een transparante en toegankelijke welstandstoetsing te stimuleren, zijn gemeentes verplicht het welstandsbeleid waaraan zij aanvragen toetsen, in beleid vast te leggen: *de welstandsnota*. De welstandsnota heeft als doel om de welstandsbeoordeling binnen een inhoudelijk en objectief kader te plaatsen, waarmee de rechtszekerheid van initiatiefnemers wordt gediend. Daarnaast waarborgt de welstandsnota de kwaliteit van de welstandstoetsing en biedt deze samenhang in gemeentelijk beleid dat zich richt op de kwaliteit van het stadsbeeld. De welstandsnota van de gemeente Groningen bestaat uit vier 'gradaties' criteria. Aan de basis liggen drie algemene criteria, waarmee zowel de kwaliteit van bouwwerken als ook de relatie van bouwwerken met de omgeving wordt getoetst (**Deel 2. Basis: De Algemene Groninger Criteria**). Ook bevat de nota criteria die op het specifieke karakter van verschillende gebieden zijn gericht (**Deel 3. Verdieping: De Legenda van de Stad**) en criteria die aanvragen van kleine ingrepen en verbouwingen vergemakkelijken (**Deel 4. Versnelling: De Sneltoets-criteria**). Tenslotte zijn er criteria waarmee wordt beoordeeld of bouwwerken, ook vergunningsvrije, op buitensporige wijze afwijken van de omgeving, een negatieve invloed hierop hebben en dus

in ernstige mate strijdig zijn met redelijke eisen van welstand (**Deel 5. Rem: De Excessen-regeling**).

BALANSTUSSEN INDIVIDUEEL EN ALGEMEEN BELANG

Natuurlijk beoogt het welstandsbeleid zo veel mogelijk aan individuele plannen en aanvragen tegemoet te komen. De criteria in de nota geven een richting aan: ze zijn geformuleerd als *hulpmiddelen* om aanvragen een bepaalde basiskwaliteit te geven, passend bij de omgeving waarin ze worden gebouwd - ze zijn geformuleerd kortom, om aanvragen tot op het niveau van *redelijke* eisen van welstand te brengen. Boven dit *niveau van redelijkheid* uitstijgen mag natuurlijk altijd! Tegelijkertijd probeert de gemeente echter het bestaande, unieke karakter van Groningen te behouden en versterken, zodat er een leefklimaat ontstaat waarvan iedereen de vruchten kan plukken en de kwaliteit van de stad als geheel bijdraagt aan de waarde van individuele projecten. Het welstandsbeleid vertegenwoordigt dus een balans tussen individueel en algemeen belang: het beoogt een stad die meer is dan som van onze gedeelde, individuele inspanningen.

DRIE VAKKUNDIGE BASISCRITERIA: CONTEXT, GEBOUW EN UITWERKING

De basis van de Groninger welstandsnota wordt gevormd door drie Algemene

Groninger Criteria: vakkundige richtlijnen die gezamenlijk het algemene denkkader vormen voor de beoordeling van aanvragen. De Algemene Groninger Criteria liggen dus ten grondslag aan elke planbeoordeling en worden dan ook, bij verschil van mening, gehanteerd als ultieme argumentatie. Ze 'bevragen' bouwplannen op drie schaalniveaus, van groot naar klein: (1) is het ontwerp-idee helder en is de relatie van het bouwwerk met de omgeving positief, (2) is de uitstraling van het bouwwerk zelf van voldoende kwaliteit en (3) ondersteunt de wijze waarop het bouwwerk is gemaakt het beoogde ontwerp-idee (materiaalgebruik en detaillering)?

SAMENHANGEND ONTWERP-IDEE

Kort samengevat bestaat een kwaliteitsvolle omgeving volgens de Algemene Groninger Criteria uit samenhangende ruimtes en nooit uit losse elementen zonder onderling verband. Een bouwplan wordt daarom getoetst op de eenduidigheid, structuur en logica van het ontwerp-idee van de aanvraag zelf, als ook op de relatie van het plan met de omgeving en de te verwachten ontwikkeling daarvan. Aanvragen dienen helder en logisch volgens dit ontwerp-idee te worden uitgewerkt: materiaalgebruik, kleur en detaillering moeten het ontwerp

ondersteunen. De Algemene Groninger Criteria hebben een algemeen karakter, maar vormen als het ware de 'kapstok' voor de beoordeling van aanvragen. Ze staan voor globale, meer alomvattende ontwerp-principes, die bijdragen aan de basiskwaliteit van de bebouwing. De algemene criteria worden vooral toegepast bij belangrijke, publieke en ingrijpende bouwplannen, als de zorgvuldige inpassing van een plan in de omgeving tot een complexe architectonische ontwerpopgave leidt.

EENVOUDIGE BASIS, BIJZONDERE AFWIJKING - VAN LEGENDA TOT SNELTOETS

Hoewel de algemene criteria ruim en abstract van karakter zijn, is het basisidee van het welstandsbeleid in Groningen eigenlijk heel helder en eenvoudig: past een bouwplan goed bij de omgeving waarin het wordt gerealiseerd, gaat het bouwwerk op in de omringende bebouwing? Dan is het al snel goed! De criteria geven een richting aan die er vooral op uit is de kwaliteit van de bestaande situatie te handhaven of verbeteren. Aanvragen die dus overtuigend aansluiten op de *ruimtelijke context*, voldoen dan al snel aan redelijke eisen van welstand. Echter, de omgeving

van een bouwwerk verschilt van plek tot plek: de historische binnenstad heeft bijvoorbeeld een ander karakter en andere kenmerkende kwaliteiten dan een nieuwbouwwijk aan de rand van de stad. 'Goed aansluiten op de ruimtelijke context' betekent dus in principe voor elke aanvraag iets anders.

DE LEGENDA IS SPECIFIEK

Om het principe van 'bouwen in de context' te verhelderen is een legenda van gebieden en bouwperiodes opgesteld, bestaande uit *gebiedsgerichte criteria* (3.1), *beschermde stadsgezichten* (3.2) en *beeldkwaliteitsplannen* (3.3). Ook zijn er voor verschillende typen, veel voorkomende kleine ingrepen *sneltoets-criteria* opgesteld, die de basisprincipes van het welstandsbeleid begrijpelijker en inzichtelijker maken. Naast de Algemene Groninger Criteria bestaat de nota dus uit criteria die *specifiek* ingaan op verschillende gebieden en typen aanvragen - criteria die de uitgangspunten van de Algemene Groninger Criteria naar specifieke gebieden en ingrepen vertalen en die dus als *hulpmiddelen* dienen, om aan te geven wanneer aanvragen *in elk geval* goed passen bij de omgeving waarin ze worden gerealiseerd en op basis van het welstandsbeleid derhalve geen bezwaar opleveren.

DE GEBIEDEN OP DE WELSTANDSKAART

De welstandskaat (Deel 3) toont de verschillende gebieden zoals die op basis van het welstandsbeleid zijn onderscheiden. Hoewel de welstandskaat een *geografische* indeling heeft, worden de gebieden grotendeels bepaald door het *tijdperk* waarin ze zijn ontstaan. De stad is zodoende een 'lappendeken' van gebiedsgerichte criteria. Door het gebruik van verschillende kleuren voor bouwperiodes zijn er duidelijk *ruimtelijke eenheden* in de kaart te herkennen, maar praktisch elke wijk of buurt heeft een 'gemengde' legenda - vooral omdat de gebouwen van deze gemengde gebieden in verschillende periodes zijn ontstaan en daarmee verschillende architectuurstijlen vertegenwoordigen, of omdat ze verschillende functies hebben (en dus verschillende criteria behoeven voor de welstandstoets). Maar waar het om gaat is dat de gebieden van de gebiedsgerichte criteria een herkenbare groep bebouwing vertegenwoordigen, bijvoorbeeld omdat er een bepaald type huizen uit een bepaalde periode staat, of omdat het merendeel van de bebouwing uit bedrijfspanden bestaat. Elk gebied, elke bouwperiode heeft dus specifieke kenmerken en een eigen identiteit. De gebiedsgerichte criteria zijn gebaseerd op deze gedetailleerde kenmerken en bestaan uit richtlijnen op de drie schaalniveaus van de

Algemener Groninger Criteria (context, gebouw en uitwerking), aangevuld met beschrijvingen en verbeeldingen van de stedenbouwkundige en architectonische kenmerken van elk gebied.

AFWIJKEN TOT OP GROTE HOOGTE

Binnen de legenda van de stad nemen de beschermde stadsgezichten en beeldkwaliteitsplannen een bijzondere plaats in. Bij de eerste zijn de bestaande kenmerkende kwaliteiten van de omgeving zo specifiek en van een dusdanig niveau, dat ze van algemeen belang worden geacht en wettelijk zijn beschermd. Bij beeldkwaliteitsplannen geldt daarentegen niet de bestaande maar juist de gewenste toekomstige situatie als vertrekpunt van de welstandstoets. Nog specifiekere dan de beschermde stadsgezichten en de beeldkwaliteitsplannen zijn echter de criteria die zijn opgesteld voor veel voorkomende, kleine ingrepen: de sneltoets-criteria. De sneltoets-criteria vormen concrete richtlijnen waaruit blijkt welke aanvragen *in elk geval* kunnen voldoen aan redelijke eisen van welstand en op basis van het welstandsbeleid geen bezwaar opleveren. Maar hoe specifiek de criteria ook zijn, allemaal zijn ze ter *ondersteuning* van de Algemene Groninger Criteria opgesteld - moeten ze het principe van 'bouwen in de context' bevorderen. Met afwijkende aanvragen

boven de basis van deze gebiedsgerichte en sneltoets-criteria uitstijgen mag altijd, zolang de Algemene Groninger Criteria worden gerespecteerd. Ook van architectonisch bijzondere projecten die hun context overstijgen mag immers worden verwacht dat zij de omgeving niet ontkennen.

WELSTAND EN HANDHAVING

De gemeente ziet er natuurlijk op toe dat het welstandsbeleid conform de welstandsnota wordt nageleefd en gehandhaafd. Als er onterecht zonder vergunning is gebouwd of als er tijdens de uitvoering in afwijking van de vergunning wordt gebouwd, gebeurt dit in de vorm van 'toetsing achteraf', of met behulp van de repressieve criteria van de excessen-regeling. De excessen-regeling is van toepassing op bouwwerken waarvoor geen vergunning nodig is, maar die toch ernstig in strijd zijn met redelijke eisen van welstand. Dat is het geval wanneer iedereen kan zien, dat het uiterlijk of de positie van een bouwwerk buitensporig afwijkt en grote afbreuk doet aan de ruimtelijke samenhang, kwaliteit en eigenheid van een plek. De repressieve criteria bestaan uit een reeks richtlijnen die de absolute ondergrens van redelijke eisen van welstand vormt.

EEN SOEPELE AFHANDELING

Voor het aanvragen van een omgevingsvergunning zijn indieningsvereisten vastgelegd. Goede ruimtelijke analyses en een zorgvuldige verbeelding van het ontwerp in relatie tot de omgeving vormen daarbij een wezenlijk onderdeel van de welstandstoets. In de welstandsnota staan criteria waaraan aanvragen moeten voldoen om positief beoordeeld te kunnen worden. Aanvragers zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van zowel het ontwerp als de verbeelding van het ontwerp en de toelichting daarop. Het is aan aanvragers om te laten zien dat een plan aan de criteria en dus aan redelijke eisen van welstand voldoet. Om een overtuigend ontwerp-idee te verbeelden en onderbouwen kunnen onder andere schetsen, tekeningen, 3D-visualisaties, fotomontages, maquettes en uitgewerkte details worden gebruikt. Hoe zorgvuldiger de indiening, hoe soepeler doorgaans de afhandeling.

DEEL 2. BASIS: DE ALGEMENE GRONINGER CRITERIA

De drie Algemene Groninger Criteria zijn vakkundige richtlijnen die gezamenlijk het algemene denkkader van de welstands-nota vormen. De Algemene Groninger Criteria liggen aldus ten grondslag aan elke planbeoordeling en worden dan ook, bij verschil van mening, gehanteerd als ultieme argumentatie. De Algemene Groninger Criteria zorgen voor een toets op drie schaalniveaus: context, gebouw en uitwerking. Kort samengevat bestaat een kwaliteitsvolle omgeving volgens de Algemene Groninger Criteria uit samenhangende ruimtes en nooit uit losse elementen zonder onderling verband. Aan bouwwerken ligt een overtuigend

ontwerp-idee ten grondslag, passend bij het ontwerp-vraagstuk en de omgeving. Een bouwplan wordt daarom getoetst op de eenduidigheid, structuur en logica van het ontwerp-idee van de aanvraag zelf, als ook op de relatie van het plan met de omgeving en de te verwachten ontwikkeling daarvan. Aanvragen dienen helder en logisch volgens dit ontwerp-idee te worden uitgewerkt: materiaalgebruik, kleur en detaillering moeten het ontwerp ondersteunen.

CRITERIA 1

BOUWWERKEN HEBBEN EEN **OVERTUIGEND ONTWERP-IDEE EN LEVEREN EEN POSITIEVE BIJDRAGE AAN DE RUIMTELIJKE KWALITEIT VAN DE OMGEVING (EN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELING DAARVAN).**

Bouvvolumes vormen met hun gevels de wanden van de openbare ruimte en leveren daarmee een essentiële bijdrage aan de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Naarmate de openbare betekenis van een bouwwerk of van een plek groter is, worden er daarom hogere eisen gesteld aan de kwaliteit van de bebouwing. Een kwaliteitsvolle omgeving bestaat uit samenhangende ruimtes - ruimtes die een

overtuigende relatie met elkaar aangaan en die nooit zijn opgebouwd uit een opeenvolging van losse elementen zonder onderling verband. Van elk gebouw, ook van een gebouw dat contrasteert met de omgeving, mag worden verwacht dat het zorgvuldig is ontworpen, dat het een helder, geloofwaardig ontwerp-idee heeft en dat het de omgeving niet ontkent.

CRITERIA 2

DE **SCHAAL EN SCHAALEBELEVING VAN EEN BOUWWERK PASSEN BIJ HET ONTWERP-VRAAGSTUK EN BIJ DE OMGEVING WAARIN HET WORDT GEREALISEERD. ALS ER BINNEN EEN BESTAANDE (MONUMENTALE) CONTEXT WORDT GEBOUWD, BESTAAT ER EEN DUIDELIJK IDEE OVER DE RELATIE TUSSEN HET ONTWERP EN DE OMGEVING.**

Bouwwerken beschikken over een beheerst, weloverwogen en samenhangend stelsel van maatverhoudingen. De afmetingen en verhoudingen van de verschillende gevelonderdelen vormen samen een doeltreffende gevel- en gebouw-compositie, ze sluiten aan op

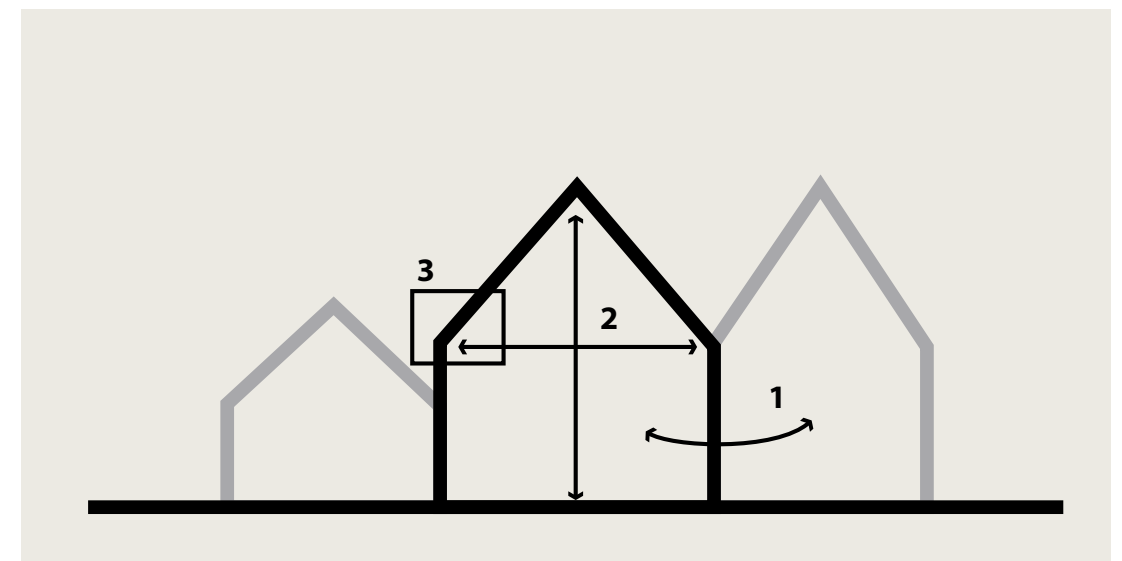
de schaal en schaalverhoudingen van de ruimtelijke context. De compositie van het ontwerp wordt getoetst op de eenduidigheid, de structuur en de logica van het concept binnen de context van de bestaande en de te verwachten situatie.

CRITERIA 3

BOUWWERKEN ZIJN IN **ARCHITECTUURSTIJL, VORM, MAATVERHOUDINGEN, MATERIALISATIE EN DETAILLERING CONSEQUENT UITGEVOERD. MATERIAALGEBRUIK, TEXTUUR, KLEUR EN LICHTWERKING ZIJN OPRECHT, ZE ONDERSTEUNEN HET KARAKTER VAN HET BOUWWERK EN ZIJN IN OVEREENSTEMMING MET HET ONTWERP-IDEE.**

Verwijzingen naar stijlen en associaties met bepaalde bouwperiodes, bouwtypen en architectuurprincipes worden consequent, bewust en zorgvuldig toegepast. Bij welstandstoetsing wordt gekeken naar de architectonische kwaliteit als uitgangspunt van vormgeving. Ontwerpen is een proces, waarin verschillende ontwerp-onderdelen samen leiden tot het definitieve plan. Als voorwaarde stelt de

welstandsnota dat elk onderdeel mede op grond van vormgeving wordt bestudeerd. Een materiaal wordt bijvoorbeeld nooit alleen vanwege bouw-fysische aspecten geaccepteerd, of een massa alleen vanwege programmatische eisen. De uitwerking en detaillering van een ontwerp moeten helder en logisch zijn en het gebouw-concept ondersteunen.

DEEL 3. VERDIEPING: DE LEGENDA VAN DE STAD

LEGENDA

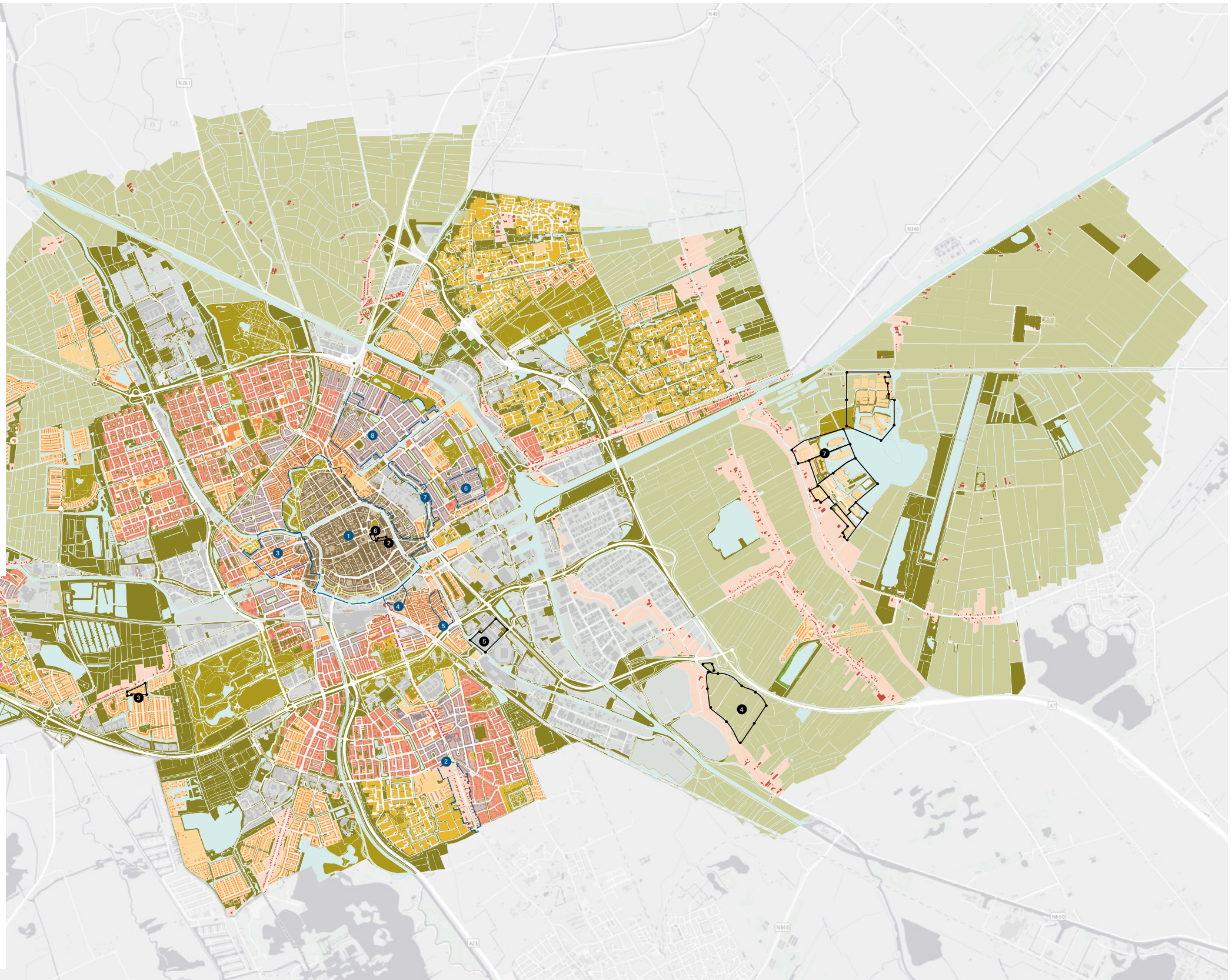
- Historische binnenstad
- Historische fragmenten
- Organische uitbreidingen
- Vroege planmatige uitbreidingen
- Stempel- en strokenbouw
- Planmatige woonwijken
- Recente uitbreidingen
- Bedrijventerreinen en kantoorlocaties
- Groen
- Beschermde Stadsgezichten
- Beeldkwaliteitsplannen

BESCHERMDE STADSGEZICHTEN

1. BINNENSTAD
2. VERLENGDE HEREWEG
3. SCHILDERSBUURT
4. ZUIDERPARK
5. OOSTERPOORT-OOST
6. BLOEMENBUURT
7. PETRUS CAMPERSINGEL - S.S. ROSENSTEINLAAN
8. KORREWEGWIJK

BEELDKWALITEITS- PLANNEN

1. WESTPOORT
2. POELESTRAAT ACHTERZIJDE
3. PEIZERHOEVE
4. BEDRIJVENTERREIN ROODEHAAN
5. EUROPAPARK
6. GROTE MARKT OOSTZIJDE
7. MEERSTAD

De legenda van de stad bestaat uit drie *groepen* criteria, gebaseerd op verschillende gebieden en bouwperiodes: de gebiedsgerichte criteria, de beschermde stadsgezichten en de beeldkwaliteitsplannen. De gebiedsgerichte criteria vormen de grondslag van de legenda van de stad.

De gehele stad is verdeeld in negen gebieden met gebiedsgerichte criteria: van de historische binnenstad tot de meest recente uitbreidingswijken, bedrijventerreinen en zelfs het groen in de gemeente. Een aantal deelgebieden van deze legenda is aangewezen als beschermd stadsgezicht: (onderdelen van) buurten of wijken waarvan de kenmerken zo specifiek en van een zo hoog niveau zijn, dat het stadsbeeld als geheel (en dus niet alleen de bebouwing) beschermd is. Ten

opzichte van de negen gebieden voor gebiedsgerichte criteria vormen de beschermde stadsgezichten kortom een nog explicietere omschrijving van de context, waarmee het 'bouwen in de context' nog gericht en belangrijker wordt. Tenslotte zijn er voor een aantal deelgebieden beeldkwaliteitsplannen opgesteld. In tegenstelling tot de gebiedsgerichte criteria en de beschermde stadsgezichten zijn beeldkwaliteitsplannen niet gebaseerd op een bestaande situatie, maar op een gewenste toekomstige situatie.

3.1 GEBIEDSGERICHTE CRITERIA

DE GEBIEDSGERICHTE CRITERIA ZIJN GEFORMULEERD OP BASIS VAN NEGEN GEBIEDEN. HET GROOTSTE DEEL VAN DE NEGEN GEBIEDEN VERTEGENWOORDIGT OPEENVOLGENDE BOUWPERIODES, WAARVAN DE BEBOUWING OP HOOFDLIJNEN GELIJKENIS VERTOONT. TWEE GEBIEDEN ZIJN GEBASEERD OP EEN FUNCTIONELE INDELING, OMDAT DEZE EEN WEZENLIJK ANDER KARAKTER HEBBEN DAN DE REST VAN DE STAD: BEDRIJVENTERREIN EN GROEN.

Natuurlijk is het zo dat de bebouwing in het ene gebied meer onderlinge overeenkomsten vertoont dan bebouwing in het andere. Vooral de gebieden die voor de twintigste eeuw zijn ontstaan laten een divers bebouwingsbeeld zien. Toch vertonen ook deze gebieden een duidelijke karakteristiek, waarmee het mogelijk is om criteria te formuleren die het bouwen in de context vergemakkelijkt.

Net zoals bij de sneltoets-criteria geldt voor de gebiedsgerichte criteria dat ze zijn opgesteld als *hulpmiddelen* voor de welstandstoets. Voldoet een aanvraag aan de gebiedsgerichte criteria? Dan past het bouwplan bij de omgving waarin het wordt gebouwd en is het al snel goed. De criteria vormen richtlijnen die duidelijk maken in welke gevallen aanvragen *in*

elk geval voldoen aan redelijke eisen van welstand. Hoe recenter een wijk gebouwd is, hoe homogener die vaak is en hoe eenduidiger de criteria uiteraard zijn. Elke wijk of buurt bestaat echter uit meerdere gebieden. De kaart heeft zich tot een lappendeken gevormd omdat de stad zich voortdurend blijft ontwikkelen en bebouwing uit verschillende periodes vaak verschillende karakteristieken en kenmerken hebben. Voor elk gebied zijn zodoende de stedenbouwkundige en architectonische kenmerken nauwkeurig beschreven en verbeeld, zodat duidelijk wordt wat het karakter van een wijk, buurt of deelgebied is. De bijbehorende criteria zijn op basis van deze beschrijvingen en verbeeldingen opgesteld en volgen de drie schaalniveaus van de Algemener Groninger Criteria: context, gebouw en uitwerking.

3.2 BESCHERMDE STADSGEZICHTEN

GRONINGEN KENT ACHT BESCHERMDE STADSGEZICHTEN: STADSDELEN WAARVAN DE BESTAANDE KWALITEIT EN UITSTRALING ZO HOOG IS EN WAARVAN DE SAMENHANG TUSSEN DE ONTSTAANSGESCHIEDENIS EN DE ARCHITECTUUR EN STEDENBOUW ZO STERK IS, DAT HET GEHEEL VAN BEBOUWING, STRATEN, OPENBARE RUIMTE EN GROEN ALS *ENSEMBLE* IS BESCHERMD.

De beschermde stadsgezichten zijn vanaf begin jaren 1990 aangewezen en vormen in feite een verdere verdieping van de gebiedsgerichte criteria, aangezien ze de context van de bestaande situatie nog specifiek en nog concreter beschrijven. Omdat de beschermde stadsgezichten een wettelijke status hebben, geldt bovendien dat afwijken van deze context lastiger is dan bij de gebiedsgerichte criteria. Het basisniveau ligt met andere woorden hoger, uitstijgen boven dit niveau wordt moeilijker. Bouwen binnen de kwaliteit van de bestaande context is daarom essentieel.

Omdat de beschermde stadsgezichten een andere status hebben dan de gebiedsgerichte criteria, is de beschrijving ervan in de welstandsnota ook

net anders. De beschrijvingen hier zijn samenvattingen van de oorspronkelijke toelichtingen op de aanwijzing. Omdat de beschermde stadsgezichten vaak een zeer specifieke geschiedenis vertegenwoordigen, beperken de omschrijvingen zich tot de hoofdlijnen van de ruimtelijke structuur en het bebouwingsbeeld. Elke beschrijving is opgebouwd uit een ontwikkelingsschets, een omschrijving van het huidig ruimtelijk karakter en het bebouwingsbeeld, evenals een toelichtende *typering* en de te beschermen waarden. De *typeringen* van de beschermde stadsgezichten vormen dus de criteria voor het bouwen in de context. Voor een uitputtende toelichting op de stadsgezichten wordt verwezen naar de oorspronkelijke aanwijzingen, waarvan de toelichting een nauwgezette omschrijving en karakteri-

sering bevat. De toelichtingen dienen als uitgangspunt voor het beschermingsbelang. Nadrukkelijk moet worden gesteld dat het doel van de aanwijzing is om de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te

onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkeling ervan. De aanwijzing beoogt een basis te zijn voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt, erop voortbouwt en mogelijk versterkt.

3.3 BEELDKWALITEITS- PLANNEN

ZOALS DE GEBIEDSGERICHTE CRITERIA EN DE BESCHERMDE STADSGEZICHTEN ZICH RICHTEN OP BOUWEN IN EEN BESTAANDE, RUIMTELIJKE CONTEXT, ZO CREëren BEELDKWALITEITSPANNEN EEN GEWENSTE, TOEKOMSTIGE RUIMTELIJKE CONTEXT. BEELDKWALITEITSPANNEN WORDEN DOORGAANS OPGESTELD VOOR NIEUWBOUWLOCATIES, DAAR WAAR DE OMGEVING NOG NIET WORDT BEPAALD DOOR BESTAANDE BEBOUWING EN CRITERIA VOOR HET 'BOUWEN IN DE CONTEXT' DUS LETTERLIJK NIET BESTAAN.

De criteria van een beeldkwaliteitsplan zorgen voor het gewenste basisniveau van de toekomstige context. Maar ook voor locaties in bestaand stedelijk gebied worden beeldkwaliteitsplannen opgesteld. Dit kan het geval zijn wanneer de gemeente voor een bepaald gebied een heel specifiek eindbeeld voor ogen heeft,

waarvoor de gebiedsgerichte criteria niet toereikend zijn. Het kan immers zo zijn dat er een meer dan gemiddelde samenhang tussen bebouwing is gewenst, meer dan op basis van de gebiedsgerichte criteria mag worden verwacht. Beeldkwaliteitsplannen vormen dus altijd een specifieke invulling van de Algemene

Groninger Criteria en in feite de vervanging van de gebiedsgerichte criteria. Ze kunnen een *andere* beeldkwaliteit dan de gebiedsgerichte criteria nastreven, maar voldoen altijd aan het niveau van de Algemene Groninger Criteria.

Omdat beeldkwaliteitsplannen na vaststelling door de gemeenteraad als 'losse' aanvullende documenten aan de welstandsnota worden toegevoegd, beperken we ons hier, net als bij de beschermde stadsgezichten, tot een beschrijving van de essentie ervan. Wel wordt daarbij de indeling en opzet van de gebiedsgerichte criteria gehanteerd. Elk beeldkwaliteitsplan beschrijft de stedenbouwkundige en architectonische kenmerken van de gewenste ontwikkeling en mondt uit in criteria die weer zijn onderverdeeld naar de drie schaalniveaus van de Algemene Groninger Criteria: context,

gebouw en uitwerking. De omvang en het specifieke karakter van beeldkwaliteitsplannen verschilt onderling, net als de periode waarvoor ze geldig zijn. Dit deel van de legenda van de welstandsnota is dus in principe dynamisch van karakter, aangezien naar gelang de situatie beeldkwaliteitsplannen kunnen worden toegevoegd of verwijderd. Dat geldt in mindere mate voor de gebiedsgerichte criteria, maar ook in dit deel van de legenda kunnen wijzigingen worden doorgevoerd. Kortom, omdat de stad zich voortdurend ontwikkelt, blijft de legenda van de stad zich eveneens ontwikkelen.

GEBIEDSGERICHTE CRITERIA

2. HISTORISCHE FRAGMENTEN

HISTORISCHE FRAGMENTEN
ZIJN UITEINDELIJK DOOR DE
UITDIJENDE STAD 'OPGESLOKT'

Naast het stadscentrum kent vrijwel iedere grote stad diverse historische fragmenten die stammen uit de periode vóór de moderne stadsuitleg: lintbebouwing, kleine nederzettingen die oorspronkelijk buiten de stadsmuren lagen of oude dorpskernen die uiteindelijk door de uitdijende stad zijn 'opgeslokt'. In structuur en vorm wijken deze linten en kernen vaak af van de omringende, moderne stadsstructuur.

BEBOUWING IN LINTEN

Linten zijn lange lineaire structuren waarlangs bebouwing is geplaatst. De lineaire structuur is altijd infrastructureel van aard en treedt op als een continu, ruimtelijk bindend element voor de aangelegen

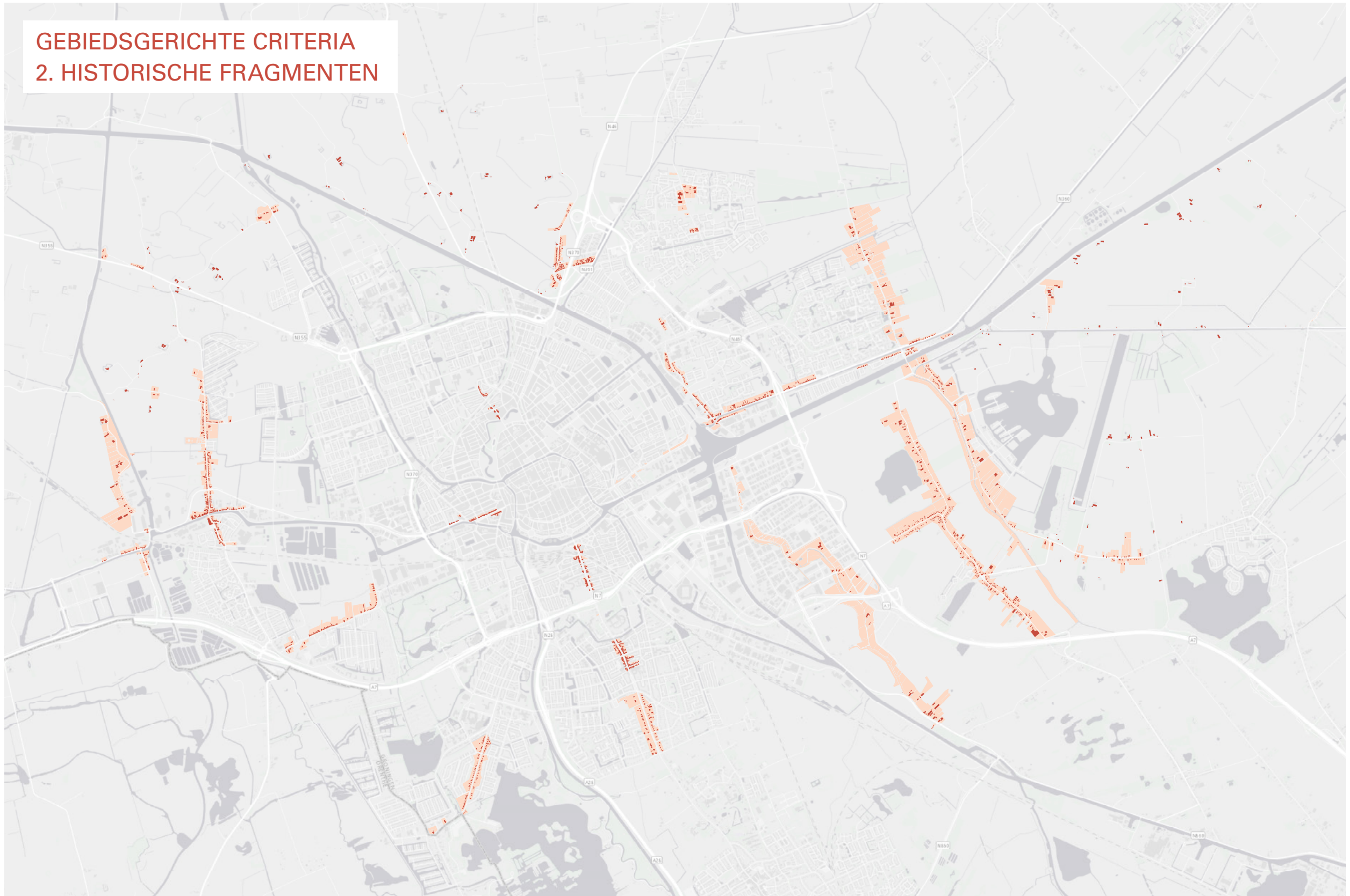
functies. Soms is dit een (uitvals)weg, in andere gevallen een dijk, een kanaal of een combinatie van weg en water. Linten zijn vaak aan beide zijden bebouwd, maar in sommige gevallen kan de bebouwing zich ook concentreren op één specifieke zijde. Historische lintbebouwing heeft zich altijd organisch en dus niet planmatig ontwikkeld.

Diverse linten in de gemeente Groningen dragen een sterk landelijk en informeel karakter. Ze worden gekenmerkt door een rafelige rand van vrijstaande bebouwing, meestal bestaande uit boerderijen en landarbeiderswoningen. De kavels zijn relatief groot, hetgeen zorgt voor een open structuur en zicht op het achterliggende

GEBIEDSGERICHTE CRITERIA

2. HISTORISCHE FRAGMENTEN

(landelijke) gebied. De straten zijn niet tot nauwelijks geprofileerd en de overgangen tussen openbaar en privé zijn vaak onduidelijk. De bebouwing is individueel en objectgericht en kan in schaal en vormtaal sterk verschillen. Wel overheerst de traditionele, ambachtelijke verschijningsvorm. Latere invullingen kunnen hier (sterk) van afwijken, al blijven de structuur en het karakter van het lint vaak goed behouden door een zorgvuldige positionering en objectgerichte vormgeving; nieuwbouw hoeft dus geen afbreuk te doen aan het historisch organische gegroeide karakter van de linten.

Stedelijke linten zijn aanzienlijk minder rafelig van structuur dan de landelijke, maar doorgaans goed te herkennen door het onderscheid met omringende bebouwing en stedelijke structuren. Over het algemeen kan worden gesteld dat hun collectieve kwaliteit voortkomt uit een optelsom van individuele kwaliteiten. De staten zijn geprofileerd, de bebouwing is aaneengesloten en sluit meestal direct aan op de rooilijn. Voortuinen zijn daarmee zeldzaam. De realisatieperiode van de bebouwing in stedelijke linten wisselt sterk. In de loop der tijd heeft veel sloop en nieuwbouw plaatsgehad, hetgeen leidt tot een zeer gevarieerd architectonisch beeld. Hier en daar zijn (vroeg) planmatige invullingen zichtbaar die een grotere architectonische eenheid vertonen dan de rest van de lintbebouwing. Kleinschalige (arbeiders)woningen en schippershuisjes

worden afgewisseld met grotere invullingen, maar ook met winkels en (voormalige) bedrijfs- of industriebebouwing. De nadruk ligt op de individuele uiting. De gevels zijn merendeels verticaal geleed.

Naast de diversiteit in vorm en architectuur wisselen ook de bebouwingshoogte en de kavelbreedte sterk. Openbare ruimte is zeldzaam. Stedelijke linten vertonen daarmee grote overeenkomsten met de niet-planmatige bebouwing.

BEBOUWING IN KERNEN

Vrijwel alle kernen hebben een gesloten karakter en kennen een duidelijk aanwijsbaar middelpunt: een centraal geplaatste kerk, een brink of een kruispunt van wegen. Hoe klein ook, ze bestaan altijd uit een vrij complex samenstel van wegen of straten. De opbouw van een kern is duidelijk het gevolg van organische groei, kan concentrisch zijn of neigingen daartoe vertonen. Kernen zijn overwegend dichter bebouwd dan een lint, zeker in vergelijking tot de landelijke linten. Net als de stedelijke linten voegen bouwinitiatieven in kernen zich naar de rooilijn. Bij de aanwezigheid van voortuinen speelt de erfafscheiding een belangrijke rol. Hierdoor ontstaat een duidelijk onderscheid tussen openbaar en privé. De kernen vertonen wat bebouwing betreft veel overeenkomsten met de niet-planmatige uitbreidingen en de gevarieerde bebouwing in het stadscentrum, al is de schaal aanmerkelijk kleiner.

CRITERIA

CONTEXT

- In linten laten bouwinitiatieven de onbebouwde ruimte tussen de hoofd-massa's intact;
- in kernen leveren bouwinitiatieven een bijdrage aan het gesloten bebouwings-beeld;
- bouwinitiatieven vormen op archi-tectonisch vlak een duidelijke toevoe-ging aan de diversiteit van de context;
- een afwijkende vormtaal gaat niet ten koste van de oorspronkelijke hiër-archie en karakteristiek van het gebied.

GEBOUW

- Nieuwbouw heeft een compacte, een- duidige hoofdvorm;
- de voorgevel is representatief, gericht op de straat of een andere belangrijke ontsluiting (bijvoorbeeld water);
- vooral in landelijke linten kent de voor-gevel een kenmerkende individuele vormgeving;

- dichte gevels aan de straatkant(en) zijn ongewenst;
- de gevelopbouw is consequent en goed van verhouding;
- bij enkelvoudige bouwwerken en klei-ne ensembles sluit de gevelgeleding (horizontaliteit, verticaliteit) aan op die van de omliggende bebouwing.

UITWERKING

- Details en ornamentiek ondersteunen het ontwerp, zijn verfijnd en onder-geschikt aan de hoofdvorm;
- divers materiaalgebruik wordt nauw-keurig op elkaar afgestemd;
- afwijkend kleurgebruik is mogelijk, mits passend binnen het kleurenskala van ontwerp en context.

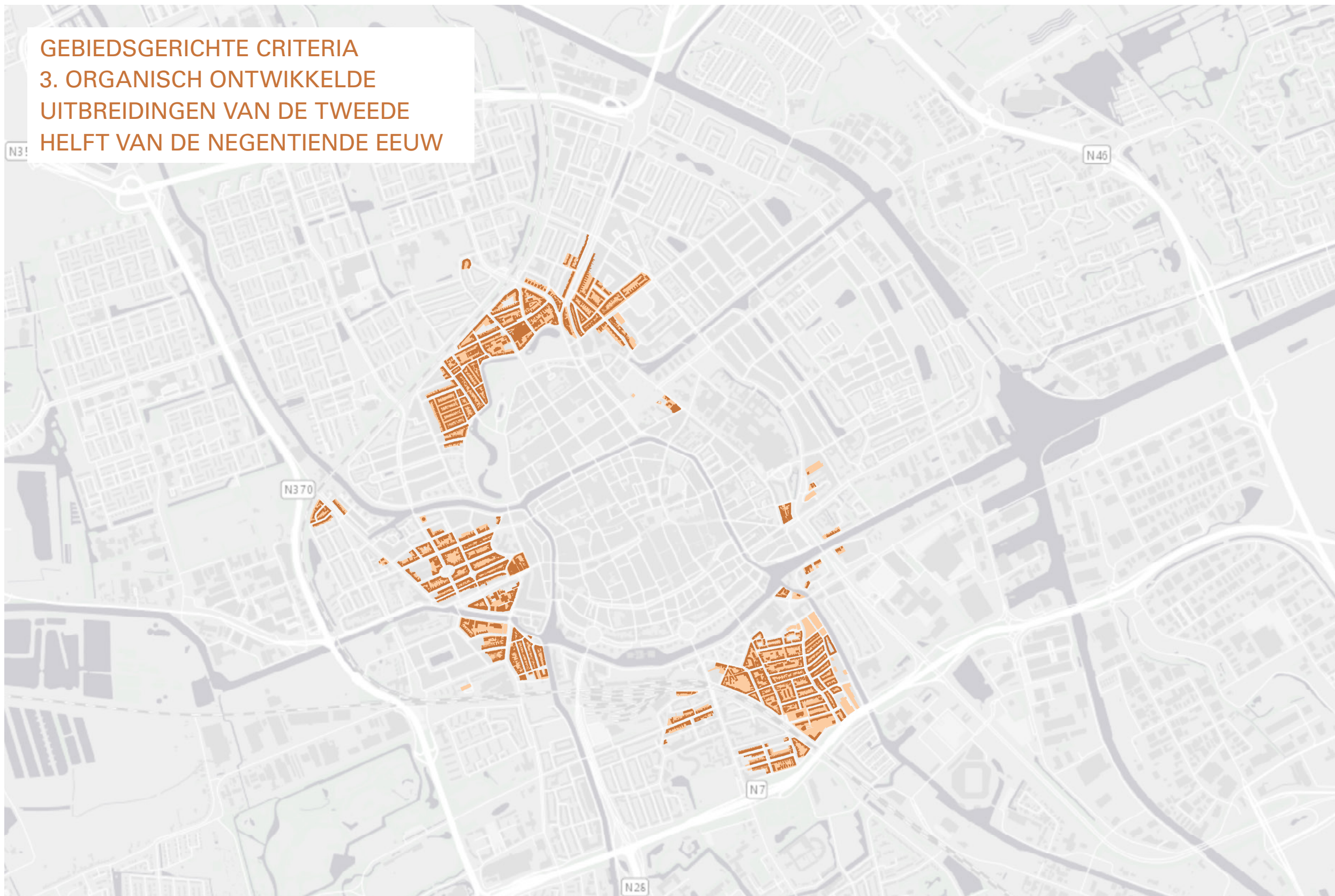
DE KAVELS ZIJN RELATIEF
GROOT, HETGEEN ZORGT VOOR
EEN OPEN STRUCTUUR EN ZICHT
OP HET LANDELIJK GEBIED

GEBIEDSGERICHTE CRITERIA

3. ORGANISCH
ONTWIKKELDE
UITBREIDINGEN
VAN DE TWEEDE
HELFT VAN DE
NEGENTIENDE
EEUW

GEBIEDSGERICHTE CRITERIA
3. ORGANISCH ONTWIKKELDE
UITBREIDINGEN VAN DE TWEEDE
HELFT VAN DE NEGENTIENDE EEUW

STEDENBOUWKUNDIGE KENMERKEN

De stedenbouwkundige structuur van de niet-planmatige stadsuitbreidingen lijkt sterk op die van de binnenstad en is een duidelijk gevolg van organische groei. Bebouwing is er in diverse soorten en maten en haakt aan op pre-urbane sloten, kaden en wegen. Rechte en gebogen straten wisselen elkaar af. Ze zijn fragmentarisch ingevuld door particulieren, investeerders en bouwbedrijven. De rooilijn zorgt voor enige eenheid. Wat verkaveling betreft overheerst het gesloten bouwblok. De perceel-breedte binnen het blok varieert. De structuur van de bebouwing vormt zich naar de loop van de infrastructuur.

Hoewel sommige straten op één hoogte zijn gerealiseerd, kan de bebouwingshoogte ook sterk wisselen: van enkellaagse bebouwing tot twee- en drielaagse bebouwing, al dan niet met een duidelijke kap. Onderling verspringen de daklijnen sterk. Het merendeel van de woningen is snel en goedkoop gerealiseerd. Deze projectmatige ensembles van minimaal twee of meer panden worden afgewisseld met individuele uitingen. Hoewel de woonbebouwing overheerst, is hier en daar ruimte voor afwijkende functies en

bebouwing: kerken, scholen, bedrijfs- of winkelpanden. De laatste categorie bevindt zich hoofdzakelijk op hoeken en langs doorgaande straten.

De openbare ruimte is kleinschalig. De bebouwing grenst direct aan de relatief smalle straten. Voortuinen zijn zeldzaam en komen eigenlijk alleen voor bij de duurere woonhuizen, die zich bevinden langs prominentere staten met meer groen. Deze kennen aanzienlijk meer aandacht voor architectuur en detaillering.

ARCHITECTONISCHE KENMERKEN

De projectmatig ontwikkelde ensembles vertonen een hoge mate van architectonische eenheid. De ornamentiek kan per pand kleine verschillen vertonen, afhankelijk van de positie in het ensemble. Los van de ensembles is overwegend sprake van een grote architectonische diversiteit. Traditionele en ambachtelijke bebouwing wordt afgewisseld met eclectische en neo-renaïssancistische bouwstijlen. Ook zijn overgangsstijlen en bouwstijlen gerelateerd aan de Amsterdamse School terug te vinden. Deze invullingen zijn van latere data en hebben zich gevoegd binnen de organisch gegroeide structuur. Op plekken waar duurere woningen overheersen, is veelal sprake van een toename van de architectonische diversiteit.

De opbouw van de gevels komt groten-deels overeen met die van de binnenstad. De geleding is klassiek: plint, middeldeel, gevelbeëindiging. De gevelverhoudingen kenmerken zich per pand meestal door een verticale geleding. De plasticiteit van de gevels komt voort uit portieken, erkers, balkons, loggia's en dakkapellen. Over het algemeen geldt: hoe minder plasticiteit, hoe goedkoper de oorspronkelijke bouw. Hoekwoningen worden soms verbijzonderd als afsluiting van het bouwblok. Ornamenten bevinden zich boven de entrees en de raampartijen.

VROEGE INVULLINGEN VAN HET PLAN MULOCK HOUWER

De Schildersbuurt en delen van de Zeeheldenbuurt, maar ook de overgang van de Plantsoenbuurt in de Oranjebuurt en het begin van de Korrewegwijk nemen binnen de organisch gegroeide uitbreidingen een bijzondere plaats in. Dit is enerzijds het gevolg van de ontmoeting tussen niet-planmatige en planmatige woningbouw, anderzijds van de vroege, kavel-gewijze invulling van Mulock Houwers' Plan van Uitleg (1906), die de niet-planmatige ontwikkeling in de Schildersbuurt en de Zeeheldenbuurt opnam in zijn eerste Groninger uitbreidingsplan. In feite vormen deze gebieden de overgang van de organisch ontwikkelde

uitbreidingen naar de vroege planmatige uitbreidingen, waardoor een bijzondere mix is ontstaan van planmatig opgezette woonblokken en individuele bebouwing op basis van een planmatig stratenpatroon. Soms is een enkel bouwblok opgebouwd uit zowel organisch en individueel ontwikkelde bebouwing, als ook meer planmatige woonbebouwing; de scheiding van deze in essentie verschillende vormen van stedelijke uitbreidingen loopt dan dwars door het bouwblok. Ook zijn er blokken die zijn opgebouwd uit een 'lappendeken' van individuele en kleinschalig planmatige woonbebouwing. Vooral de Schildersbuurt is exemplarisch. Hier stamt het merendeel van de bebouwing aan de Westersingel, de Nieuwe Blekerstraat, de Kraneweg, en de Leeuwarderstraat, maar ook de lineaire bebouwing aan de A-weg en het Hoendiep, uit de periode van vóór 1906. De straten zijn ingevuld door particulieren, bouwbedrijven en investeerders en sluiten daarmee wat karakter betreft aan bij de organisch ontwikkelde uitbreidingen. Ook de Herman Colleniusstraat en de Taco Mesdagstraat kennen bebouwing uit de periode voor 1906.

Latere invullingen voegen zich binnen de door Mulock Houwer geschetste bouwblokken. Er is hier sprake van een meer dan gemiddelde planmatig aangebrachte

samenhang tussen architectuur, stedenbouw en openbare ruimte. De hoogte van de bebouwing is opgeschroefd naar drie of meer bouwlagen en vertoont een grotere eenheid dan de bebouwing uit de voorgaande periodes. De straten zijn breder en 'rechtgetrokken', en is er via de aanleg van pleinen en beplanting relatief veel aandacht voor de openbare ruimte. Veel straten hebben allure of een grote potentie daartoe. Deze kenmerkende eigenschappen horen bij 4. *Vroege planmatige stedelijke uitbreidingen* en worden in het volgende hoofdstuk beschreven.

Typerende horizontaal gelede gevels met duidelijke architectonische eenheid zijn relatief zeldzaam in de Schildersbuurt. De bebouwing is divers en kent een grote verscheidenheid in architectuur, vorm en decoratie: Jugendstil, traditionele architectuur, neogotiek en architectuur in de geest van Berlage. Het merendeel van de woningen kent een verticale geleiding en benadrukt daarmee de individualiteit, echter wel binnen de kaders van het gesloten bouwblok. De relatief zeldzame horizontaal gelede straatgevels stammen uit de jaren twintig en sluiten stilistisch aan bij de Verstrakte Amsterdamse School, die zo typerend is voor de stad Groningen.

RUIMTELIJKE DYNAMIEK

In de jaren tachtig en negentig van de twintigste eeuw zijn op verschillende locaties nieuwe invullingen ontstaan, ofwel ter vervanging ofwel op de plek van voormalige bedrijfs- of industriebebouwing. Deze stadsvernieuwingslocaties (circa 1983-1992) komen in karakteristiek sterk overeen met de late voorbeelden uit 6. *Planmatige woonwijken van het laatste kwartaal van de twintigste eeuw* en de vroege voorbeelden uit 7. *Recente uitbreidingen van en grootschalige transformaties in de stad*, maar sluiten ondertussen vaak erg goed aan op de bestaande stedenbouwkundige structuur.

De meest recente invullingen in de Schildersbuurt stammen uit het laatste kwart van de twintigste eeuw. In de jaren zeventig van de twintigste eeuw werd op het terrein van een voormalige houtzagerij een nieuwe woonbuurt aangelegd. De buurt, bestaande uit de Mondriaanstraat en de Rubensstraat, draagt in architectuur en stedenbouw een zelfde 'herbergzame' sfeer als de wijken Beijum en Lewenborg en wordt daarom behandeld in de beschrijving van gebied 6.

BEBOUWING IS EEN, TWEE OF DRIE LAGEN, AL DAN NIET MET KAP

NIEUWE BLEKERSRAAT

CRITERIA

CONTEXT

- Bouwinitiatieven reageren op de wisselende bebouwingshoogte(n) in het gebied;
- grootschalige initiatieven houden rekening met de schaal van de omgeving en met de structuur van rooilijn, perceel-breedte en bouwhoogte.

GEBOUW

- Nieuwbouw heeft een compacte, eenduidige hoofdvorm;
- de gevelopbouw is consequent, goed van verhouding en afgestemd op de verhoudingen van de omliggende en aangrenzende bebouwing;
- de voorgevel is representatief en gericht op de straat;
- dichte gevels aan de straatkant(en) zijn ongewenst;

- de plint gaat een duidelijke, ruimtelijke relatie aan met de straat;
- bij enkelvoudige bouwwerken en kleine ensembles ligt de nadruk op de verweving tussen horizontale en verticale gevelgeleding;
- hoekbebouwing krijgt een meer dan gemiddelde aandacht en zoekt naar een architectonische vertaling van de bouwblokbebegrenzing.

UITWERKING

- Details en ornamentiek zijn verfijnd en ondergeschikt aan de hoofdvorm (ze ondersteunen het ontwerp);
- deur- en kozijngeliding en -profilering sluiten aan bij de architectuur;
- materiaal- en kleurgebruik dissonneert niet.

DE ARCHITECTUUR IS DIVERS:
JUGENDSTIL, TRADITIONELE AR-
CHITECTUUR EN NEOGOTIEK

H.W. MESDAGSTRAAT

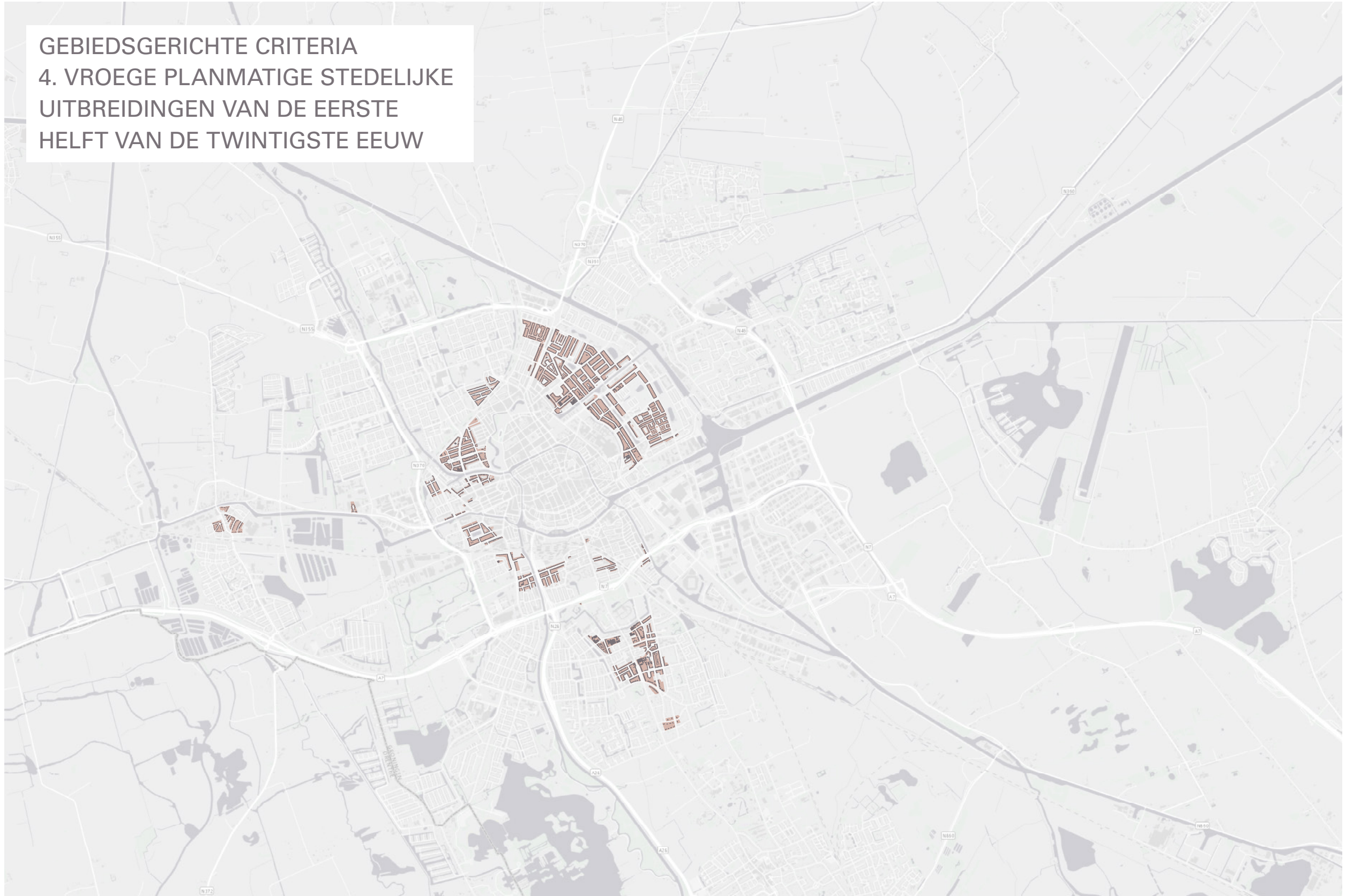

STRATEN, PLEINEN EN GROEN
VORMEN EEN STERK SAMEN-
HANGENDE COMPOSITIE

GEBIEDSGERICHTE
CRITERIA

4. VROEGE
PLANMATIGE
STEDELIJKE
UITBREIDINGEN
VAN DE EERSTE
HELFT VAN DE
TWINTIGSTE
EEUW

GEBIEDSGERICHTE CRITERIA
4. VROEGE PLANMATIGE STEDELIJKE
UITBREIDINGEN VAN DE EERSTE
HELFT VAN DE TWINTIGSTE EEUW

BOUWBLOKKEN ZIJN ALS EEN GEHEEL ONTWERPEN OF OPGEDEELD IN EENDUIDIGE CLUSTERS

GERBRAND BAKKERSTRAAT

STEDENBOUWKUNDIGE KENMERKEN

Vroege planmatige uitbreidingen kenmerken zich door een esthetische benadering van de stad, waarbij straten, pleinen en groen een sterk samenhangende ruimtelijke compositie vormen. Zichtlijnen zijn een belangrijk ingrediënt. Uitbreidingen hebben een duidelijk stedelijk karakter en kennen een hiërarchische opbouw van hoofdstraten en woonstraten, die vaak ook in bebouwingshoogte indicatief wordt uitgewerkt. Middels een directe relatie tussen beplanting, straatbreedte en gevelhoogte is sprake van grote aandacht voor compositie en straatprofilering. Het gesloten bouwblok vormt de basis van de uitbreidingen. In directe samenspraak met de architectuur van de blokken 'organiseert' het de openbare ruimte.

Binnen de blokken liggen privé-tuinen of ruimtes voor semi-openbaar gebruik. De overgangen tussen openbaar en privé zijn hard en duidelijk: de gevel vormt de begrenzing, soms voorafgegaan door kleine privé-tuinen waarvan de erfafscheiding in de vorm van beplanting weer deel uitmaakt van het totaalontwerp. Sommige uitbreidingen uit deze periode kennen een apart deel bestemd voor vrijstaande villabebouwing. De Oranjebuurt, met haar villabebouwing aan de rand van

het Noorderplantsoen, is wat dat betreft kenmerkend. Wat betreft structuur en architectuur lijkt deze bebouwing sterk op die van de eerste planmatige villawijken die ongeveer gelijktijdig gerealiseerd werden (Helpman). Ook worden deze wijken doorgaans gekenmerkt door een zorgvuldige stedelijke inpassing van bijzondere functies, zoals kerken, scholen en zwembaden, maar ook watertorens. Op een aantal plekken zijn daardoor hoogwaardige architectonische ensembles ontstaan, die nauw samenhangen met de stedenbouwkundige situatie. De meest bijzondere zijn beschreven in de hoofdstukken over de beschermde stadsgezichten.

ARCHITECTONISCHE KENMERKEN

De architectuur staat in dienst van het stedenbouwkundig beeld. Bouwblokken worden als één geheel ontworpen of zijn opgedeeld in eenduidige clusters. Aan de hoekpunten van de blokken is relatief veel aandacht besteed. Ze zijn verbijzonderd en gedetailleerd binnen de stijl van de rest van de gevel en versterken het karakter van het gehele blok. De architectuur is expressief en kenmerkt zich door een nadruk op horizontale geleiding. Veel gevels kennen een klassieke opbouw van plint, middendeel en een in ritmiek afwijkende toplaag. De plint is soms verbijzonderd

en uitgevoerd in gesinterde baksteen. De daken zijn plat of hebben de vorm van een lange doorlopende kap, evenwijdig aan de straat. Daklijsten zijn soms verbijzonderd.

Herhaling, samenhang en ritmiek bepalen de kwaliteit van de gevel. Lange horizontale rijen van vensters, een doorlopende daklijst en de vorm van kozijnen en ingangspartijen bepalen in sterke mate het straat- en gevelbeeld. Ook balkons of erkers kunnen deel uitmaken van de gevelcompositie. De individuele uiting is daarbij duidelijk ondergeschikt aan het totaal. Ensembles vertonen zowel steden-

bouwkundig als architectonisch een hoge mate van eenheid. Vooral de kozijngeleding is bepalend voor het gevelaanzicht en de kwaliteit van het totaal. Het gaat hier zowel om de dikte van de kozijnbalken als de roedenverdeling. Dit gaat ook op voor de entree en de materialisatie en detaillering van de voordeur. Ook het voeg- en metselwerk draagt sterk bij aan de expressiviteit van de architectuur. De vrijstaande villabebouwing toont weliswaar grote stilistische overeenkomsten met de bouwblokken, maar richt zich in eerste instantie op de kwaliteit van het object zelf.

NASSAUPLEIN

STEDENBOUWKUNDIGE ENSEMBLES VERTONEN EEN HOGE MATE VAN EENHEID

NASSAUPLEIN

CRITERIA

CONTEXT

- Nieuwe bebouwing is zich bewust van het straatbeeld en reageert in schaal, hoogte en vormgeving nadrukkelijk op de belendende en overliggende bebouwing;
- bouwinitiatieven houden nadrukkelijk rekening met de architectonische en stedenbouwkundige eenheid in het gebied;
- collectieve visuele kwaliteit gaat boven de individuele uiting.

GEBOUW

- Nieuwbouw binnen een bestaande gevelwand met een duidelijke architectonische eenheid voegt zich naar de buurpanden en 'heelt' daarmee het totale gevelbeeld;
- de gevelopbouw is consequent en ritmisch van aard;
- balkons, erkers en andere uitspringende gebouwdelen zijn onderdeel van de ritmiek in de gevel;
- balkons, erkers en andere uitspringen-

- de gebouwdelen zijn ondergeschikt aan de hoofdvorm;
- hoekbebouwing krijgt een meer dan gemiddelde aandacht en zoekt naar een architectonische vertaling van de bouwblokbegrenzing.

UITWERKING

- Binnen een ensemble krijgen kozijnvorm en kozijngeleding extra aandacht;
- entreepartijen, deur- en kozijngeleding sluiten aan bij de architectuur en zijn (mede) bepalend voor de totale gevelgeleding;
- details en ornamentiek zijn verfijnd, ondergeschikt aan de hoofdvorm en benadrukken de gevelgeleding (ze ondersteunen het ontwerp);
- materiaalgebruik, kleur en detaillering zijn afgestemd op de context.

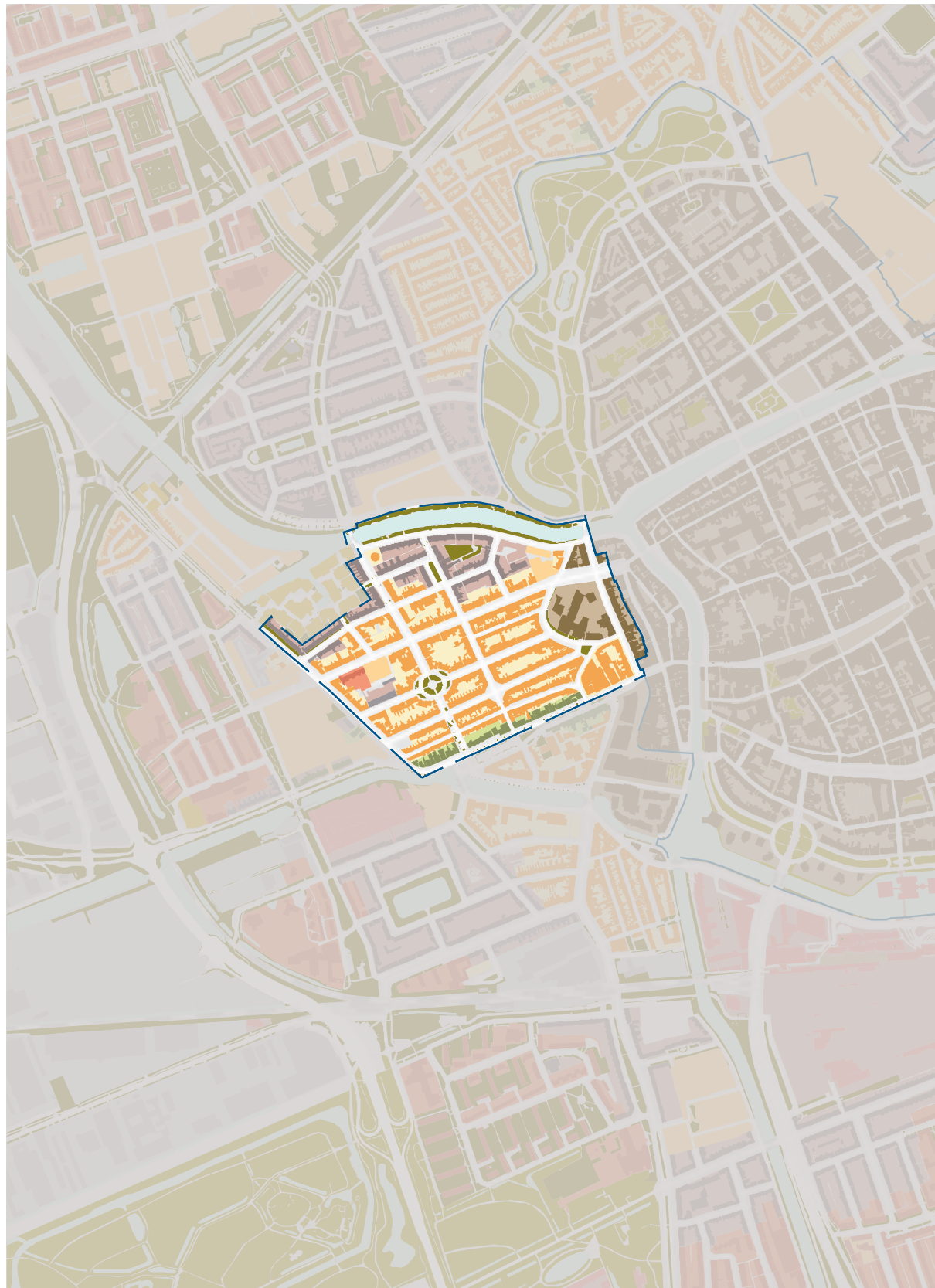
3.2

BESCHERMDE STADSGEZICHTEN

1. BINNENSTAD
2. VERLENGDE HEREWEG
3. SCHILDERSBUURT
4. ZUIDERPARK
5. OOSTERPOORT-OOST
6. BLOEMENBUURT
7. PETRUS CAMPERSINGEL
8. KORREWEGWIJK

BESCHERMD STADSGEZICHT 3. SCHILDERS- BUURT

Inleiding

Het beschermd stadsgezicht van de Schildersbuurt wordt begrensd door de Westersingel in het oosten, het Reitdiep in het noorden, de Friesestraatweg in het westen en de Aweg in het zuiden. De Schildersbuurt verenigt in principe drie belangrijke bouwperiodes, zoals die zijn onderscheiden voor de gebiedsgerichte criteria van de legenda van de stad: *2. Historische fragmenten*, *3. Organisch ontwikkelde uitbreidingen van de tweede helft van de twintigste eeuw* en *4. Vroege planmatige uitbreidingen van de eerste helft van de twintigste eeuw*. Daarnaast kent de buurt bebouwing van de naoorlogse stempel- en strokenbouw, maar deze is voor de structuur en typische kenmerken van de wijk niet bepalend.

De Schildersbuurt kent kortom verschillende, goed te onderscheiden bouwperiodes en -stijlen. Het stadsgezicht is een gaaf voorbeeld van een laat negentiende-eeuwse, vroeg twintigste-eeuwse uitbreiding: de stedenbouwkundige structuur is helder en goed bewaard gebleven, de architectuur gevarieerd maar samenhangend. Een van de voornaamste kenmerken van de buurt is dat deze de overgang van een 'spontane' naar een planmatige stedelijke ontwikkeling vertegenwoordigt. De ontstaansgeschiedenis van de buurt laat drie goed afleesbare fasen zien: de periode 1880-1900, de periode 1900-1913 en de periode 1913-1940.

ONTWIKKELINGSSCHETS

De eerste periode wordt gekenmerkt door: losse, karakteristieke en goed te herkennen bebouwing op de voormalige vestingwerken, te midden van een parkachtige groenaanleg (de neo-gotische, voormalige universiteitsbebouwing); arbeidersbebouwing langs de oorspronkelijke uitvalsroute van de Aweg, als ook langs de parallel aan de Aweg aangelegde Nieuwe Blekerstraat (de karakteristieke arbeiderswoningen van één laag met een kap); pakhuizen en bedrijfsbebouwing langs de Aweg; alsmede de revolutiebouw voor de particuliere verhuur langs de Leeuwarderstraat (een of twee lagen met een kap). In tegenstelling tot de eerste periode wordt de periode van 1900-1913 gekenmerkt door de van gemeentewege gereguleerde bebouwing tussen de Aweg en de Kraneweg. Dit deel wordt wel de 'oude' Schildersbuurt genoemd, vertoont grote samenhang en is van meet af aan opgezet als wijk voor de beter gesitueerden. Het kenmerkt zich door: een rechthoekig stratenpatroon met lange straten in oost-westrichting (de H.W. Mesdagstraat en de Jozef Israëlsstraat) en korte straten in noord-zuidrichting (de Herman Colleniusstraat en de Taco Mesdagstraat); ongelijkvormige pleinen als kruisingen

(het ovaalvormige H.W. Mesdagplein met plantsoen en het ruitvormige Jozef Israëlsplein); als ook de zorgvuldige afstemming van de breedte van de straten met de hoogte van de bebouwing, als onderdeel van de opzet van de wijk. De laatste periode, die van 1913-1940, volgt in grote lijnen het rechthoekige stratenpatroon ten zuiden van de Kraneweg en wordt vanzelfsprekend de 'nieuwe' Schildersbuurt genoemd (aangelegd op basis van de het Algemeen Uitbreidingsplan 1906). Dit deel wordt gekenmerkt door: in beheer van de gemeente gebouwde woningen voor ambtenaren van twee of drie lagen, al dan niet met kap, vaak door Groninger Architecten in een sobere Amsterdamse School-stijl; een bescheiden plein met plantsoen (het Taco Mesdagplein), door het terugrooien van de Taco Mesdagstraat; evenals de watertoren uit 1913.

De hoofdstructuur van de wijk is grotendeels goed bewaard gebleven, al is een aantal straten, voornamelijk de uitvalswegen, in de afgelopen eeuw van karakter veranderd: de Aweg, de Westersingel, de Dr. C. Hofstede de Grootkade en het begin van de Kraneweg.

HUDIG RUIMTELIJK KARAKTER EN BEBOUWINGSBEELD

- De structuur wordt bepaald door een regelmatig stratenpatroon, afgewisseld met pleinen; afwijkingen op dit patroon zijn het gevolg van oorspronkelijke ruimtelijke structuren, zoals de vestingwerken (Melkweg) of de vroege, niet planmatig aangelegde straten (Nieuwe Blekersstraat).
- De wijk wordt in hoofdzaak gekenmerkt door gesloten bouwblokken.
- Hoekpanden zijn vaak voorzien van een accent (erker, toren) of een winkel op de begane grond.
- De architectuur staat op diepe kavels en bestaat doorgaans uit twee of drie bouwlagen, al of niet met kap.
- De tuinzijde van de blokken kent een grote mate van openheid, met balkons, serres en veranda's.
- De straatwanden zijn als geheel aan de rooilijn gebonden en kennen ten opzichte van de achterzijde een meer gesloten karakter; ze vormen een front.
- De architectuur kent neo-stijlen, maar is voornamelijk gebaseerd op de Art Nouveau, zij het in een sobere vorm ervan. Binnen de door de gemeente gereguleerde aaneengesloten bebouwing is veel variatie in gevelindeling, –geleding, decoratie en steensoorten en –kleuren.

DE OUDSTE BEBOUWING STAAT LANGS VROEGE, NIET PLANMATIG AANGELEGDE STRATEN

NIEUWE BLEKERSTRAAT

SPECIFIEK KARAKTER STRATEN

- WESTERSINGEL: monumentale individuele herenhuizen of ensembles, neo-rennaissance en eclectisch, metselwerk met gepleisterde ornamentiek in vensters en kroonlijsten.
- H.W. MESDAGSTRAAT: hoofdas, relatie straat, bebouwing en beplanting: karakter van een laan. Complex-matig bebouwde blokken van twee of drie lagen met kap; gekleurde baksteen, geveldecoraties (tegeltafel) en balkons, loggia's of erkers. Vaak is er sprake van een souterrain.
- JOZEF ISRAËLSSTRAAT: vergelijkbaar van opzet met de H.W. Mesdagstraat, maar smaller van profiel. De bebouwing aan het Jozef Israëlsplein bevat karakteristieke topgevels.
- TACO MESDAGSTRAAT en HERMAN COLLENIUSSTRAAT: vergelijkbaar met de H.W. Mesdagstraat en de Jozef Israëlsstraat, maar minder aangesloten gevelfronten door het stratenpatroon van de wijk.

- KRANEWEG: individuele herenhuizen en ensembles met een zeer gevarieerd architectuurbeeld: eclecticisme, neo-rennaissance, Art Nouveau, Amsterdamse School.

TYPERING EN TE BESCHERMEN WAARDEN

De Schildersbuurt is door de zorgvuldige samenhang tussen stedenbouw, architectuur en openbare ruimte van hoge kwaliteit, mede door het gevarieerde straatbeeld. Karakteristiek zijn de ruime profielen van straten en pleinen, de architectonische kwaliteit van de bebouwing en de samenhang hiervan met de stedenbouwkundige opzet. Het gevarieerde bebouwingsbeeld van aaneengesloten panden, strak in de rooilijn van rechte straten, heeft het oorspronkelijke karakter grotendeels behouden. Typerend zijn:

- de strakke rechthoekige stedenbouwkundige structuur van het zuidelijk deel, onderbroken door pleinen;
- de heldere aansluiting van de stedenbouwkundige structuur van het noordelijk deel op het zuidelijk deel en de architectonisch samenhangende bebouwing uit de periode 1913-1940;

- de contour van de voormalige Kranedwinger als restant van de historische vestingstructuur (Melkweg, Blekerstraat)
- de cultuurhistorische en architectonische waarde van de twee op dit terrein gelegen universiteitslaboratoria te midden van een parkachtige omgeving;
- de lineaire stroken arbeiderswoningen aan de Nieuwe Blekerstraat als restant van de vroegste, niet planmatig opgezette ontwikkeling van de wijk;
- de profielen van de hoofdstraten (Westersingel, Kraneweg, H.W. Mesdagstraat, Jozef Israëlsstraat, Herman Colleniusstraat): bebouwing - erfafscheiding met stoepen en hekwerken - trottoir met boombeplanting - straat.
- het over het algemeen genomen tot in detail goed bewaard gebleven, vroeg twintigste-eeuwse architectuurbeeld en de ensemble-waarde van gehele straatwanden, waarin neo-stijlen, eclecticisme, Art Nouveau en een strakke Amsterdamse School aanwezig zijn;
- de ensemble-waarde van bebouwing langs de H.W. Mesdagstraat, het H.W. Mesdagplein, de Jozef Israëlsstraat, het Jozef Israëlsplein en de Herman Colleniusstraat;
- de ensemble-waarde van de eclectische bebouwing aan de Westersingel en de ruimtelijke relatie met het Noorderplantsoen en de Westerhaven;
- de ensemble-waarde en het gedifferentieerde bebouwingsbeeld van de Kraneweg;
- de zicht-as over het H.W. Mesdagplein richting Reitdiep en watertoren;
- de zicht-as over de Westersingel richting Reitdiep en Noorderplantsoen;
- de cultuurhistorisch en architectonische waarde en de situering van de monumentale pakhuizen aan de Aweg in relatie met het Hoendiep;
- de stedenbouwkundig-historische waarde van het Reitdiep.

AANWIJZING

De Schildersbuurt is een gaaf voorbeeld van een stadswijk uit het begin van de twintigste eeuw, met een goed bewaard gebleven strakke stedenbouwkundige structuur en architectonische, samenhangende gevarieerde bebouwing. De ruime profielen van de hoofdstraten en pleinen ondersteunen de ruimtelijke kwaliteit van de wijk, die als zodanig van belang is vanwege de stedenbouwkundige, architectuurhistorische en cultuurhistorische waarde.

TACO MESDAGPLEIN

DEEL 4. VERSNELLING:

DE SNELTOETS- CRITERIA

1. DAKKAPellen
2. DAKOPBOUWEN EN AFSCHEIDINGEN
ROND DAKTERRASSEN
3. DAKRAMEN EN ANDERE
DAGLICHT-VOORZIENINGEN IN EEN DAK
4. ZONNEPANELEN EN -COLLECTOREN
5. OVERIGE TECHNISCHE INSTALLATIES
6. KOZIJN- EN GEVELWIJZIGINGEN
7. ZONWERINGEN
8. ROLHEKKEN, LUIKEN EN ROLLUIKEN
9. ERF- EN PERCEELAFSCHEIDINGEN
10. RECLAME (NAAR RECLAMENOTA)

Veel aanvragen betreffen kleine veranderingen of toevoegingen aan de bestaande bebouwing. Om er voor te zorgen dat deze ingrepen gemakkelijk kunnen worden afgehandeld *zonder* dat de kwaliteit van de bebouwing en het straatbeeld substantieel verandert, heeft de gemeente voor de meest voorkomende *kleine* bouwplannen een reeks specifieke regels opgesteld.

DE REGELS

Zeker in beschermde stadsgezichten of in wijken waar de bebouwing uniform is, blijft het van belang dat ook kleine ingrepen een bescheiden karakter hebben en het straatbeeld niet overmatig beïnvloeden. De regels voor de sneltoets vormen daarom als het ware ‘marges’: binnen deze marges kunnen aanvragen in *elk geval* voldoen aan redelijke eisen van welstand. Dat betekent dus *niet* dat aanvragen die niet aan de specifieke regels voldoen, per definitie niet aan redelijke eisen van welstand voldoen. Het is precies andersom: de regels zijn juist geformuleerd, om aanvragen die er binnen passen en die dus *automatisch* aan redelijke eisen van welstand voldoen, snel te kunnen afhandelen. De basisregels noemen we daarom ‘sneltoets-criteria’: het is geen verplichting om aan de criteria te voldoen, ze vormen daarentegen *hulpmiddelen* die aangeven in welke gevallen bouwwerken, op basis van het welstandsbeleid, geen bezwaar opleveren. Voor bouwwerken die niet aan de sneltoets-criteria voldoen geldt de legenda van de stad als hulpmiddel om aan het welstandsbeleid te voldoen.

De sneltoets-criteria richten zich op wijzigingen die een *bescheiden* en *ondergeschikte* invloed hebben op het uiterlijk van zowel bouwwerk als straatbeeld. Het

gaat kortom om ingrepen die passen bij de oorspronkelijke uitstraling van een bouwwerk en het straatbeeld. Volgens de sneltoets-criteria moeten kleine bouwplannen en ingrepen aansluiten bij wat er al in de omgeving staat. De criteria bestaan daarom uit zo concreet mogelijk geformuleerde eisen, die iets zeggen over afmetingen en positie, maar ook over materiaalgebruik en detaillering.

Omdat aanvragen volgens de sneltoets-criteria altijd moeten passen bij de context waarin ze worden gerealiseerd, wordt een deel van de criteria beïnvloedt door de plek waar de ingreep plaatsvindt. Voor de meeste ingrepen waarvoor sneltoets-criteria zijn opgesteld, geldt dat het *aantal*, de *positie*, de *maatvoering* en de *hoofdvorm* van algemene aard zijn en van toepassing zijn op de hele stad, terwijl de *vormgeving*, het *materiaal*-, *kleurgebruik* en de *detaillering* gericht zijn op de specifieke context waarin ze worden gerealiseerd.

VERGUNNINGSVRIJ BOUWEN

Naast sneltoets-criteria zoals die door de gemeente Groningen voor de meest voorkomende kleine bouwwerken zijn opgesteld, is er inmiddels door de rijksoverheid een reeks criteria opgesteld voor kleine ingrepen die zonder vergunning

mogen worden uitgevoerd. Binnen de wettelijke kaders waarin vergunningvrij kan worden gebouwd, wordt veel ruimte geboden voor aanpassingen en toevoegingen. Voor dit type aanvragen zijn er daarom geen aanvullende sneltoets-criteria opgesteld. Bouwwerken die niet vergunningsvrij mogen worden gebouwd, zijn tenslotte al zo substantieel dat ze niet meer als ondergeschikt zijn te benoemen. Met andere woorden: de criteria voor vergunningsvrij bouwen vormen in die gevallen ook de sneltoets-criteria.

Voordat de sneltoets-criteria als hulpmiddel voor een aanvraag worden ingezet, is het dus verstandig om goed na te gaan wat er vergunningsvrij gebouwd mag worden. Daarnaast is het van belang om te beseffen dat ingrepen niet altijd vergunningsvrij zijn als een bouwwerk in een beschermd stadsgezicht staat. Vergunningsvrij bouwen kan bovendien nooit als er sprake is van een beschermd monument. Voor bouwwerken in het beschermd stadsgezicht vormen de sneltoets-criteria een goed vertrekpunt, zolang de ingreep bescheiden is en past bij de beschermde ‘karakteristiek’ van het stadsgezicht, die vaak wordt bepaald door de samenhang tussen de bebouwing, straten, pleinen en parken. De sneltoets-criteria staan in deze gebieden dus nooit op zichzelf: het beschermd stadsgezicht levert een zo specifieke omge-

ving voor de criteria, dat vooral die voor *vormgeving*, het *materiaal*-, *kleurgebruik* en de *detaillering* rechtstreeks worden beïnvloedt door de vaak hoge kwaliteit en kenmerkende karakteristiek van de bestaande architectuur. In beschermde stadsgezichten is het aansluiten op deze kwaliteit dus essentieel.

Voor monumenten geldt dat de sneltoets-criteria eveneens een goed vertrekpunt vormen, maar dat de aanvraag door de beschermde waarden van het monument, mogelijk niet op basis van de sneltoets-criteria positief kan worden beoordeeld. Het monumentale karakter van het bouwwerk beïnvloedt immers eveneens de sneltoets-criteria. Naast het welstandsbeleid wordt een monument altijd getoetst aan de Monumentenwet (in het geval van een rijksmonument) of de gemeentelijke erfgoed-verordening (in het geval van een gemeentelijk monument).

PRECEDENTWERKING

Omdat het bij de sneltoets-criteria gaat om kleine ingrepen die passen bij het bouwwerk, het straatbeeld en de omgeving, streeft de gemeente in principe naar een herhaling van gelijksoortige plannen, afgestemd op het karakter van de straat en de gebouwen. Een vergelijkbaar plan in de buurt, gebouwd op hetzelfde (type)

pand op basis van een positief welstandsadvies als onderdeel van de vergunning, vormt dan een *precedent* voor de aanvraag. Kortom, een bouwplan van de burens kan in dat geval worden overgenomen. Als aanvragen overeenkomen met precedenten in de omgeving, kan *in elk* geval worden voldaan aan redelijke eisen van welstand. Wel kan het zo zijn dat in het verleden vergunde precedenten te veel afwijken van het huidige beleid (dat natuurlijk in de tussentijd kan zijn aangepast): in dat geval vormt de bestaande

situatie geen precedent. Als uitgangspunt geldt dat aanvragen *in elk geval* voldoen aan redelijke eisen van welstand, als bouwwerken voldoen aan de criteria van de welstandsnota (zoals als vastgelegd in deel 2 t/m 5), als bouwwerken bij vervanging wat plaatsing en vormgeving betreft identiek zijn aan het oorspronkelijke bouwwerk, of als bouwwerken wat vormgeving en context betreft identiek zijn aan een eerder op basis van het welstandsbeleid positief beoordeeld bouwwerk.

DE SNELTOETS- CRITERIA

1. DAKKAPELLEN

Onder dakkapellen verstaan we bescheiden uitbouwen in de kap: een raamkozijn in een schuin dakvlak, voorzien van een eigen dak en zijwanden, met voldoende dakvlak rondom. Essentieel is kortom dat de dakkapel een ondergeschikte toevoeging aan het dakvlak is, dat de vorm en het karakter van het dakvlak blijven behouden.

DE REGELS

Onder dakkapellen verstaan we *bescheiden* uitbouwen in de kap: een raamkozijn in een schuin dakvlak, voorzien van een eigen dak en zijwanden, met dakvlak *rondom*. Vooral dakkapellen aan de voorzijde van de bebouwing zijn zeer bepalend voor het straatbeeld. Als uitgangspunt voor dakkapellen geldt dat deze terughoudend en ondergeschikt ten opzichte van het bestaande dakvlak moeten zijn. Er moet dus voldoende dakvlak

rondom de dakkapel aanwezig zijn. De positie en maatvoering van de dakkapel is erg bepalend. Dakkapellen dienen zo veel mogelijk aan de onderzijde van het dakvlak te worden geplaatst. Ook moet de uitstraling en vormgeving van de dakkapel zo veel mogelijk aansluiten op de vormgeving van de bebouwing. Essentieel is kortom dat de dakkapel een *ondergeschikte toevoeging* aan het dakvlak is, dat de *vorm* en het *karakter* van het dakvlak blijven behouden.

CRITERIA

AANTAL, POSITIE, MAATVOERING EN HOOFDVORM

- Bij meerdere dakkapellen op hetzelfde dakvlak zijn ze regelmatig gerangschikt op een horizontale lijn;
- de dakkapel is voorzien van een plat dak;
- per woning één dakkapel per dakvlak;
- gemeten vanaf de voet is de dakkapel niet hoger dan 1,5 meter;
- de dakkapel staat minimaal 0,5 meter en maximaal 1 meter uit de dakvoet;
- de dakkapel blijft aan de bovenzijde minimaal 1 meter uit de daknok;
- de dakkapel blijft aan de zijkanten minimaal 1 meter van de zijkanten van of de woning-scheidende wand of gevel (afstand gemeten aan de onderzijde van de dakkapel);
- de breedte van de dakkapel is maximaal 30% van de breedte van het dakvlak, met een maximum van 2,5 meter (afstand gemeten tussen de woning-scheidende wanden of gevels);

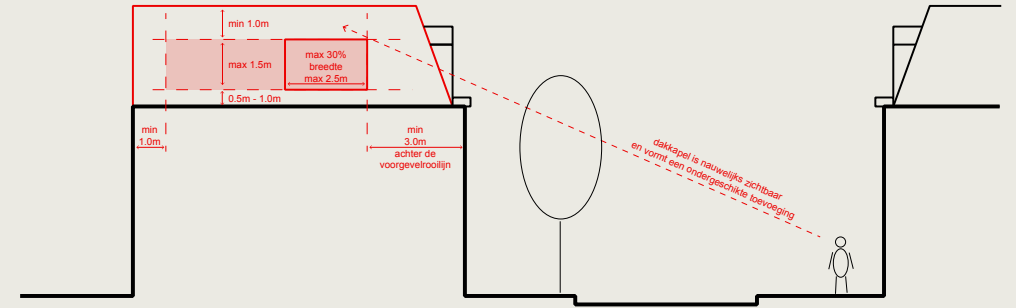
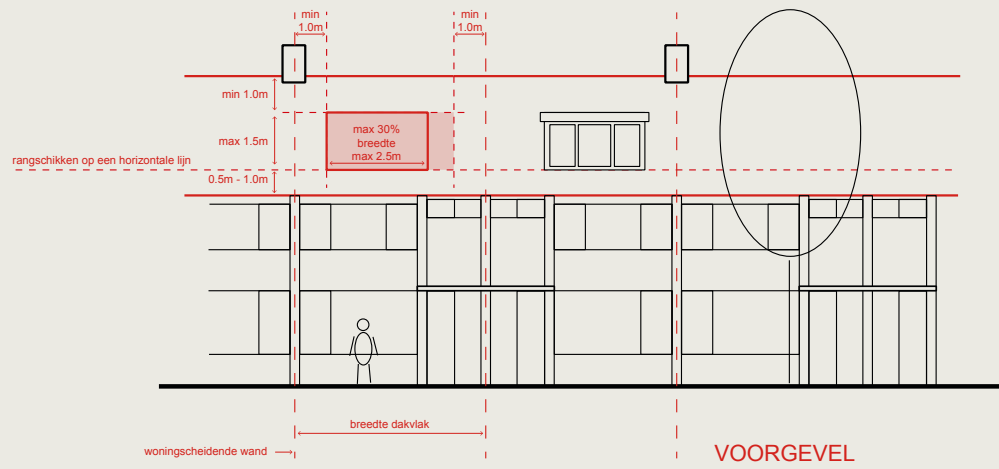
- op zijdakvlakken is de dakkapel:
  - meer dan 3 meter achter de voorgevelrooilijn geplaatst;
  - meer dan 1 meter binnen de achtergevelrooilijn geplaatst;
- op een zadeldak of lessenaarsdak met een helling van minder dan 30 graden wordt geen dakkapel geplaatst;
- op een mansardedak wordt de dakkapel in het onderste deel van het dakvlak geplaatst, waarbij de bovenaansluiting van het dakvlak op de knik van het dakvlak ligt.

VORMGEVING, MATERIAAL, KLEUR EN DETAILLERING

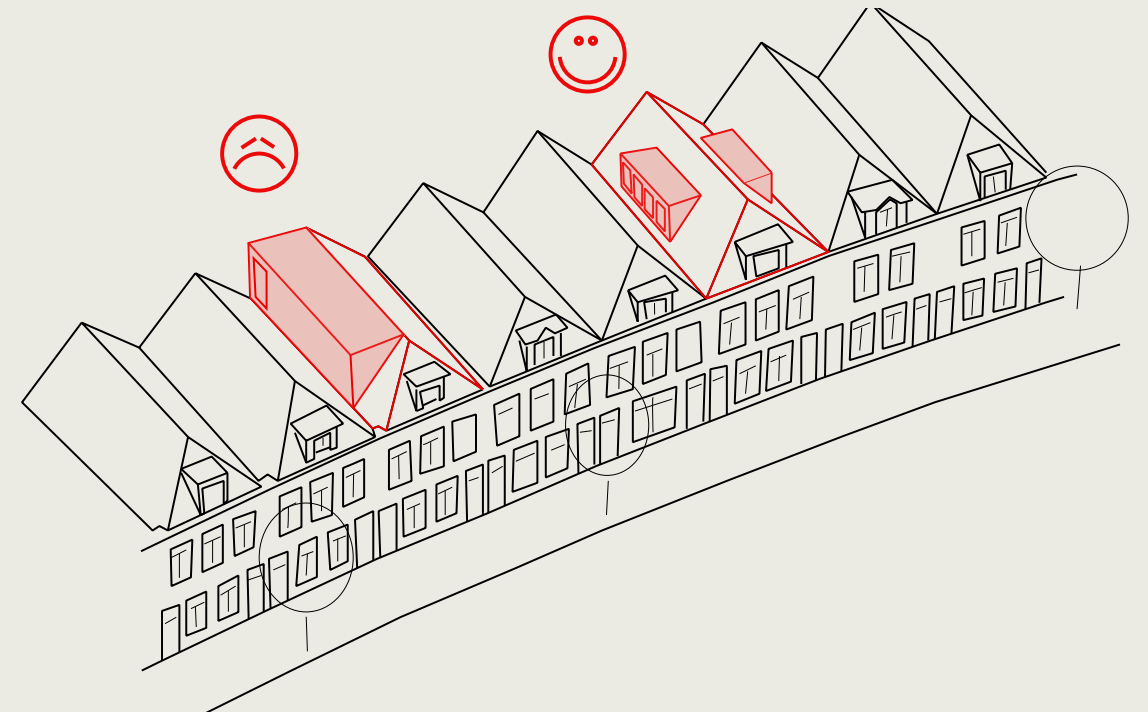
- Het voorvlak van de dakkapel is transparant: gevuld met doorzichtig glas;
- materiaalgebruik, kleur en de detaillering zijn afgestemd op het hoofdgebouw.

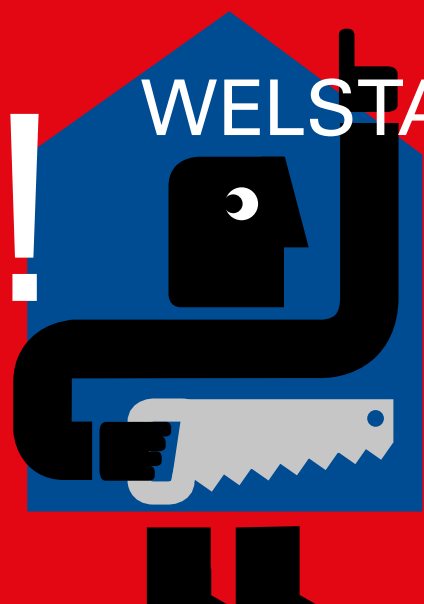
BEELDREGELS

DAKKAPELLEN

DOORSNEDE

WELSTANDSNOTA

2017